

CZU: 343.9

EFICIENȚA PROCEDURILOR PENALE ÎN PREVENIREA ȘI INVESTIGAREA CRIMINALITĂȚII DE MEDIU ÎN CONTEXTUL TRANSFRONTALIER

Albert ANTOCI,

doctor în drept, conferențiar universitar,

Catedra „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ORCID: 0000-0001-6304-2046

Maria MÎNDRESCU,

master în drept,

procuror, Procuratura mun. Chișinău,

Oficiul Reprezentare a învinuirii în instanța de Judecată

ORCID: 0009-0001-7793-8887

Rezumat

Deși clasificările activităților ilegale denumite în mod obișnuit infracțiuni transfrontaliere de mediu au existat pentru o perioadă lungă de timp, cadrul conceptual în sine a apărut mai recent. S-a infiltrat în discursul politic cu aproximativ zece ani înaintea, împletit cu dezbateri științifice distinct diferite privind justiția penală și paradigmele de securitate netradiționale. Din perspectiva standardelor juridice internaționale stricte, criminalitatea transfrontalieră de mediu este inexistentă: există o absență a legii tratatului care definește în mod explicit infracțiunea de mediu ca infracțiune internațională, care interzice comportamente sau practici internaționale specifice sau care instituie măsuri punitive împotriva persoanelor care contravin acestor interdicții.

Cuvinte-cheie: criminalitate de mediu, proceduri penale, prevenire, investigare, criminalitate transfrontalieră, drept penal, cooperare internațională, protecția mediului, infracțiuni ecologice, impact transfrontalier, instrumente juridice internaționale.

Summary

Although classifications of illegal activities commonly referred to as transboundary environmental crimes have existed for a long time, the conceptual framework itself has emerged more recently. It infiltrated political discourse approximately a decade ago, intertwined with distinctly different scientific debates on criminal justice and non-traditional security paradigms. From the perspective of strict international legal standards, transboundary environmen-

tal crime does not exist: there is an absence of treaty law that explicitly defines environmental crime as an international offense, prohibits specific international behaviors or practices, or establishes punitive measures against individuals who violate these prohibitions.

Keywords: environmental crime, criminal procedures, prevention, investigation, transboundary crime, criminal law, international cooperation, environmental protection, ecological offenses, transboundary impact, international legal instruments.

Introducere. Criminalitatea de mediu a devenit un subiect de interes major în dreptul internațional, pe fondul amplificării preocupărilor privind protecția resurselor naturale și impactul activităților umane asupra ecosistemelor. În acest context, necesitatea unui cadru juridic solid, capabil să prevină, să sancționeze și să descurajeze acțiunile care cauzează degradarea mediului, este mai stringentă ca oricând. Protocolul I la Convenția de la Geneva și Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale au deschis calea pentru recunoașterea internațională a crimelor împotriva mediului, evidențiind interdicția utilizării metodelor de război care provoacă daune semnificative naturii. Totuși, actualele reglementări sunt percepute ca insuficiente pentru a aborda complexitatea acestui fenomen.

Eforturile internaționale recente se concentrează pe consolidarea normelor juridice prin includerea ecocidului ca infracțiune distinctă în Statutul de la Roma. Aceasta reflectă o viziune integrată asupra justiției de mediu, în care protecția ecosistemelor este tratată ca o prioritate globală, cu implicații atât pentru generațiile prezente, cât și pentru cele viitoare. În același timp, recunoașterea limitărilor actuale, cum ar fi lipsa unor definiții precise și a instrumentelor de aplicare eficientă, subliniază necesitatea unui efort concertat pentru armonizarea legislației internaționale și naționale. În acest sens, studiul criminalității de mediu, cuprinzând dimensiuni juridice, tehnice și sociale, devine indispensabil pentru dezvoltarea unor soluții viabile și sustenabile.

Metodele de cercetare utilizate în analiza criminalității de mediu s-au bazat pe o abordare interdisciplinară, incluzând metode juridice, analitice și empirice pentru a examina comprehensiv acest fenomen complex. Cercetarea a implicat o analiză detaliată a instrumentelor juridice internaționale, precum Protocolul I la Convenția de la Geneva, Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale și alte tratate și convenții relevante. Acest cadru normativ a fost corelat cu jurisprudența și practica statelor membre pentru a evidenția lacunele existente și posibilitățile de armonizare a reglementărilor.

Din perspectiva metodologică, s-a utilizat metoda deductivă pentru a analiza concepte generale, precum ecocidul și criminalitatea transnațională

de mediu, și metoda inductivă pentru a sintetiza concluzii din cazuri concrete de încălcare a reglementărilor de mediu. În plus, cercetarea comparativă a fost esențială pentru evaluarea diferențelor dintre reglementările naționale și internaționale, precum și pentru identificarea practicilor optime în investigarea și sancționarea acestor infracțiuni.

Materialele utilizate au inclus documente oficiale emise de organizații internaționale, cum ar fi Națiunile Unite și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, studii academice, rapoarte tehnice, precum și studii de caz despre incidente majore de poluare și degradare a mediului. De asemenea, au fost analizate date statistice și rapoarte privind infracțiunile de mediu, obținute din surse oficiale și publicate de instituții guvernamentale sau organizații neguvernamentale specializate. Acest demers a fost completat cu utilizarea literaturii de specialitate, care a oferit perspective teoretice și practice asupra interacțiunii dintre dreptul penal, dreptul internațional și protecția mediului.

Rezultate obținute și discuții. La scară internațională, Protocolul I la Convenția de la Geneva a fost primul instrument juridic care a codificat o infracțiune penală internațională explicită referitoare la protecția mediului, care prevede „interzicerea utilizării metodelor de război care sunt destinate sau se poate aștepta să provoace daune (pe scară largă, pe termen lung și grave) mediului natural” [1]. Acest principiu a fost integrat în Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale (CPI) [2].

Campania tot mai vizibilă pentru combaterea crimelor împotriva generațiilor viitoare, în strânsă legătură cu principiile dezvoltării durabile și echității inter-generaționale, aduce în atenția comunității internaționale necesitatea extinderii cadrului juridic global. Această inițiativă își propune să includă în Statutul de la Roma o nouă categorie de infracțiuni, vizând sancționarea gravă a încălcărilor drepturilor economice, sociale și culturale, precum și a degradării semnificative a mediului. Propunerea se bazează pe standarde internaționale deja consacrate, precum interzicerea daunelor transfrontaliere asupra mediului, prevederile Pactului internațional privind drepturile economice, sociale și culturale și normele stabilite în Statutul de la Roma.

La momentul formulării unui Cod al Crimelor împotriva Păcii și Securității Omenirii în 1996, Comisia de Drept Internațional a prezentat o delimitare pentru o crimă internațională referitoare la degradarea mediului, obligând un act intenționat grav cu repercusiuni care au o dimensiune internațională [3]. Cu toate acestea, această propunere nu a fost acceptată în limitele Statutului de la Roma. O serie de cercetători juridici au susținut că a sosit momentul instituirii oficiale a unei crime internaționale care vizează infracțiunile de mediu [4]. În cazul în care o astfel de infracțiune ar fi în-

corporată în Statutul de la Roma, victimele, fie ca indivizi, fie ca colectiv, ar putea solicita despăgubiri de la Fondul fiduciar pentru victime al CPI. În plus, CPI ar putea emite directive privind confiscarea și restituirea sau, alternativ, mandate de despăgubire și reabilitare pentru a ajuta victimele să se recupereze din daunele ecologice suferite de ele însele și comunitățile lor [5].

Există, de asemenea, un efort concertat de a încorpora termenul „ecocid” în Statutul de la Roma, acesta fiind caracterizat drept „distrugerea extinsă, deteriorarea sau pierderea ecosistemului (ecosistemelor) unui anumit teritoriu, fie prin acțiune umană sau din alte cauze, într-o asemenea măsură încât bucuria pașnică a locuitorilor aceluia teritoriu a fost grav diminuată” [6]. Ecocidul ar cuprinde daunele provocate oricărei specii, extinzându-se dincolo de ființele umane.

Definiția preliminară a acestor infracțiuni include trei dimensiuni ecologice distincte: privarea intenționată a indivizilor de resurse esențiale pentru supraviețuire, provocarea de daune majore, extinse și prelungite mediului natural, precum și contaminarea ilegală a aerului, apei sau solului. Aceste acțiuni trebuie să fie comise cu cunoașterea probabilității ridicate a efectelor grave asupra sănătății, siguranței și capacității de supraviețuire pe termen lung a unor grupuri clar definite.

Tema criminalității de mediu a fost abordată pentru prima dată de Comisia Națiunilor Unite pentru Prevenirea Criminalității și Justiție Penală în 1995, când s-a adoptat o rezoluție prin care statele membre erau încurajate să recunoască cele mai grave forme de infracțiuni de mediu în cadrul internațional. În acest context, s-a subliniat importanța protejării victimelor acestor infracțiuni, prin eliminarea barierelor legale care le-ar putea împiedica accesul la justiție, sprijinirea acestora și facilitarea accesului la despăgubiri financiare. Această direcție strategică include recunoașterea drepturilor victimelor în cadrul procedurilor judiciare și promovarea acțiunilor colective și a proceselor inițiate de cetățeni.

Astfel, includerea ecocidului în Statutul de la Roma ar oferi un instrument juridic puternic pentru protecția mediului și ar consolida răspunderea internațională pentru daunele ecologice, adresându-se nu doar generațiilor prezente, ci și celor viitoare [7, p. 3-5].

Categoriile specifice de încălcări ale mediului, astfel cum sunt definite de cadrele legale, cuprind activități precum transportul și eliminarea ilegală a deșeurilor periculoase, transferul ilegal de materiale periculoase, inclusiv substanțe care epuizează stratul de ozon, comerțul clandestin cu materiale radioactive sau nucleare, comerțul ilegal cu biodiversitate și practicile neautorizate de pescuit și exploatare forestieră.

Cu toate acestea, în domeniul criminologiei verzi, se propune o conceptualizare mai largă a criminalității și daunelor asupra mediului, care

cuprinde încălcări dăunătoare ființelor umane, ecosistemelor și animalelor neumane, indiferent de clasificările legale; încorporează, de asemenea, daune legate de mediu care sunt facilitate de entități guvernamentale, corporații și alte părți interesate influente, în măsura în care aceste instituții posedă puterea de a influența interpretările oficiale ale criminalității de mediu în maniere care permit sau susțin ecologic practici dăunătoare. Repercusiunile catastrofale ale criminalității de mediu sunt notoriu provocatoare de cuantificat sau de evaluat [8, p. 6].

În timp ce date extinse despre diferite forme de infracțiuni stradale și violente sunt compilate și diseminate la nivel național, de stat și local, există o absență notabilă a datelor naționale standardizate sau cuprinzătoare care articulează prevalența și ramificațiile infracțiunilor de mediu. Un discurs continuu persistă cu privire la ramificațiile și domeniul de aplicare al poluării mediului, alături de anchete semnificative privind implicațiile aplicării reglementărilor asupra poziției competitive a națiunii atât pe piețele globale, cât și pe cele interne. Sarcina financiară asociată cu remedierea toxinelor din mediu și restaurarea zonelor afectate depășește frecvent disponibilitatea fiscală a guvernului. Cercetătorii afirmă că criminalitatea de mediu provoacă o morbiditate, vătămări și mortalitate mai mari decât criminalitatea stradală convențională.

Interpretările divergente ale daunelor generează înțelegeri și analize variate cu privire la caracteristicile și dinamica criminalității transnaționale de mediu [9, p. 7-8]. În consecință, discursurile contemporane care înconjoară prevenirea și investigarea criminalității transnaționale de mediu cuprind o gamă diversă de probleme. Printre numeroasele subiecte examinate se numără:

- transportul ilicit și eliminarea deșeurilor toxice;
- transportul de materiale periculoase, inclusiv substanțe care diminuează ozonul;
- traficul ilegal de materiale radioactive sau nucleare autentice sau presupuse;
- escaladarea deșeurilor „e” rezultate din eliminarea a zeci de mii de calculatoare și alte dispozitive electronice;
- eliminarea corespunzătoare a navelor și aeronavelor învechite;
- poluarea localizată și transfrontalieră, care poate fi fie sistematică (amplasarea fabricilor) sau legate de incidente (de exemplu, deversări de plante chimice);
- biopirație, în care corporațiile occidentale își însușesc proprietatea și controlul asupra florei dezvoltate prin metodologii „tradiționale”, implicând adesea populații indigene din țările în curs de dezvoltare;
- comerțul ilicit cu specii botanice și zoologice;
- activități ilegale de pescuit și exploatare forestieră.

Investigarea eficientă a activităților ilicite dăunătoare mediului devine imposibilă fără aplicarea metodologiilor științifice și tehnice. În primul rând, aceste metodologii garantează disponibilitatea potențială a probelor cu privire la săvârșirea de acte criminale în viitor. Având în vedere capacitățile instrumentelor tehnice și criminalistice contemporane, acestea sunt utilizate în executarea tuturor acțiunilor de investigare în timpul anchetei unor astfel de infracțiuni: examinarea scenei, anchete, interogări, experimente de investigație, percheziții și examinări.

În cadrul acestui domeniu al procedurilor penale, instrumentele tehnice și criminalistice sunt utilizate cu precădere, în funcție de contextul investigației, pentru a localiza purtători materiali de informații referitoare la infracțiune: instrumente de infracțiune (unelte, lichide combustibile și corozive, coloranți aerosoli etc.); microobiecte (microparticule de vopsele și lacuri etc.); țesături, fibre din materiale textile etc.; micro-urme (zgârieturi, stratificare metalică); urme informaționale.

Caracteristica distinctivă a suportului tehnic și criminalistic în investigarea actelor ilegale împotriva mediului este aceea că, în timpul executării acțiunilor de investigație, în special în timpul inspecțiilor la fața locului, expertul nu poate garanta în mod constant exhaustivitatea recuperării mijloacelor de informare, să furnizeze o evaluare preliminară a valorii probatoare a instrumentelor software și hardware confiscate sau să implementeze măsuri de optimizare a păstrării urmelor informaționale. În astfel de cazuri, apare necesitatea echipamentului specializat și angajarea unor specialiști pertinenti care posedă expertiză relevantă [10, p. 186-190].

Dinamica complicată din jurul criminalității de mediu necesită încorporarea de noi seturi de abilități, baze de cunoștințe și domenii de expertiză ca componente integrale ale mecanismelor de aplicare a legii și de răspuns de reglementare [11, p. 3-13]. Impulsul pentru cultivarea acestor competențe este sporit și mai mult de recunoașterea crescândă a criminalității de mediu, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional, ca o categorie în plină expansiune și consecventă a activității infracționale care constituie o amenințare semnificativă la adresa securității naționale.

O consecință observabilă a acestei atenții amplificate din partea guvernelor naționale și a agențiilor lor de reglementare și aplicare a mediului asociate este recunoașterea faptului că acest efort va implica o colaborare și parteneriat sporit cu o gamă diversă de entități, inclusiv parteneri și părți interesate netraditionale.

Cea mai pragmatică și împovărătoare din punct de vedere al resurselor temporale și financiare este fundamentarea încălcărilor obligațiilor administrative, care se pot realiza prin aplicarea expertizei tehnice și a competenței.

O astfel de expertiză este imperativă pentru a stabili gradul de contaminare, pentru a identifica acțiunile de remediere necesare și costurile asociate restaurării și pentru a aloca, cel puțin din perspectivă tehnică, răspunderea atât pentru repercusiunile imediate, cât și pentru daunele rezultate din expunerea la substanțe toxice [12, p. 200].

Acest aspect este deosebit de semnificativ, deoarece daunele aduse mediului sunt adesea atribuite simplei acumulări, adăugări sau efecte sinergice ale activităților periculoase, creând astfel provocări privind stabilirea cauzalității. Aceste cunoștințe și evaluare necesare sunt furnizate de un expert tehnic desemnat și jurat sau de o agenție administrativă, pe care sistemul judiciar se poate baza în mare măsură [13]. Acești specialiști provin din diverse discipline tehnice, inclusiv trafic, medicină și alte domenii profesionale și trebuie să satisfacă triada de perspicacitate tehnică, cunoștințe experiențiale și familiaritate cu prevederile legale relevante.

Mai mult, admisibilitatea, fiabilitatea și costurile considerabile asociate mărturiei experților științifici prezintă impedimente suplimentare în urmărirea penală a infracțiunilor de mediu. Colectarea și evaluarea probelor devin din ce în ce mai complicate atunci când expertiza necesară trebuie executată într-o jurisdicție străină, din cauza naturii transnaționale a infracțiunilor de mediu, necesitând aplicarea cadrelor deja complexe de cooperare judiciară transfrontalieră [14, p. 191-219].

Aceste repercusiuni, împreună cu forma necesară de culpabilitate, stabilesc fundamental cadrul de răspundere atribuit infracțiunii; ele încapsolează corelația dintre definiția legală a infracțiunii și condițiile probatorii care trebuie îndeplinite pentru a fundamenta o astfel de infracțiune [13].

În consecință, colaborarea interstatală în acest sens servește ca o manifestare a angajamentului, participării și sprijinului care vizează abordarea unei probleme pertinente, funcționând simultan ca un cadru metodic prin care rezultatele pot fi evaluate.

Criminalitatea de mediu prezintă provocări distincte pentru aplicarea legii de mediu, în special în ceea ce privește colaborarea între agenții între forțele de poliție, natura metodologiilor și strategiilor de investigare, precum și diversele forme de cunoștințe necesare pentru abordarea categoriilor specifice de daune aduse mediului. Mai mult, numeroase aspecte operaționale legate de infracțiunile de mediu sunt intrinsec internaționale ca natură și substanță.

Natura multilaterală a infracțiunilor împotriva mediului subliniază necesitatea urgentă de investiții sporite în politicile de aplicare a legii, îmbunătățirea capacităților de aplicare a legii și instituirea unor sisteme solide de management al performanței în diferite jurisdicții. Activitățile infracționale de mediu se pot manifesta la scară locală, națională, regională și globală,

prezentând adesea diverse combinații ale acestora. Detectarea unor astfel de infracțiuni poate fi deosebit de dificilă (așa cum este ilustrat de anumite forme de poluare toxică care evită percepția senzorială umană).

Acestea pot necesita negocieri extinse între jurisdicții și, eventual, dispute între statele naționale cu privire la anumite incidente sau modele de comportament criminal. Anumite infracțiuni de mediu pot fi caracterizate de structuri extrem de organizate care implică syndicate criminale, cum ar fi cele implicate în pescuitul ilegal și transportul ilicit de deșeuri. În schimb, alții pot cuprinde o gamă diversă de participanți criminali, de la colecționari solitari de specii pe cale de dispariție până la eliminarea sistematică a deșeurilor periculoase prin intermediari. Toate aceste fațete și provocări, la rândul lor, influențează semnificativ eforturile de răspuns colaborativ.

Pentru ca orice cadru de reglementare de mediu să producă eficacitate, este imperativ ca un stat de drept robust să fie stabilit alături de o strategie cuprinzătoare de aplicare care promovează și mandatează aderarea la prevederile legale, stimulând astfel populația reglementată să respecte astfel de legi [15, p. 39].

Mai mult, națiunea trebuie să aibă o capacitate suficientă pentru a pune în aplicare aceste prevederi legale, care cuprinde capacitățile entităților reglementate, precum și cele ale instituțiilor guvernamentale și ale societății civile. Termenul „capacitate” ar trebui interpretat în sens larg: include capacitatea organelor legislative și a parlamentelor de a elabora legi executorii; capacitatea ministerelor de mediu de a traduce cadrele juridice în reglementări, permise și alte forme de control eficiente; competența industriei și a altor poluatori de a înțelege și de a respecta legea; competența societății civile și a populației generale de a monitoriza și trage la răspundere atât guvernul, cât și entitățile reglementate; și capacitatea funcționarilor de aplicare a legii, inspectori, procurorii și judecătorii pentru a evalua conformitatea, a investiga infracțiunile și a respecta legea. Interacțiunile și procedurile complicate prin care sunt concepute, ratificate și executate acordurile globale de mediu sunt rareori considerate ca un sistem de coeziune [16, p. 11].

Cu toate acestea, aceste acorduri sunt într-adevăr guvernate de configurații previzibile ale părților interesate implicate într-un proces de negociere relativ organizat, care este obligat atât de reglementări și obiceiuri formale, cât și informale. Așa-numitul „sistem”, așa cum există în prezent, este adesea un produs al circumstanțelor implicite, iar deficiențele sale pot să nu fie ușor identificabile. Înainte de a consolida procesul de elaborare a tratatelor, este esențial să înțelegem dinamica operațională a acestui sistem. Participanții la cadrul de elaborare a tratatelor de mediu constau din lideri guvernamentali, grupuri de interese neoficiale sau neguvernamentale (care includ organizații de promovare a mediului, coaliții de afaceri și asociații

științifice), precum și organizații multilaterale - în special, agenții ale Națiunilor Unite, cum ar fi Programul Națiunilor Unite pentru Mediu, Banca Mondială și Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare.

Astfel părțile interesate urmează a se angaja în colectarea de informații, schimbul de idei, formularea propunerilor convocarea atât în medii informale, cât și formale pentru a negocia, a elabora documentația legală și a vota acceptarea noilor obligații, care pot implica autoimpunerea impozitelor pentru a finanța monitorizarea inițiativelor lor globale de gestionare a mediului, reunindu-se periodic pentru a-și evalua performanța și pentru a decide cu privire la necesitatea unor acțiuni ulterioare. În acest sens în ultimele patru decenii, s-au întreprins eforturi substanțiale pentru a îmbunătăți gestionarea interacțiunilor umane cu mediul [17, p. 21].

Concluzii. Semnificația apei, aerului, solului, precum și a florei și faunei, este universal recunoscută în acest moment.

Cu toate acestea, datele referitoare la activități infracționale documentate, acuzații și condamnări, alături de o cantitate substanțială de incidente nedecarate și neacuzate, prezintă un dezechilibru puternic în raport cu semnificația și prevalența infracțiunilor împotriva acestor resurse. Confluența stimulentele financiare substanțiale, riscul minim de reținere și măsurile punitive ineficiente au făcut ca infracțiunile de mediu să fie extrem de profitabile.

Anumite atribute inerente acestor infracțiuni pot fi percepute ca factori determinanți care contribuie. Cadrele legislative urmează să reglementeze fenomenele intrinsec complicate într-o manieră ambiguă, care contravine frecvent principiului legalității inerent jurisprudenței penale.

Într-adevăr, dependența lor intrinsecă subliniază necesitatea armonizării raționamentului dreptului de mediu cu cel al dreptului penal. În schimb, o definiție universală a infracțiunilor de mediu nu este imperativă, mai ales că nu ar îndeplini prevederile principiului fundamental al legalității în dreptul penal.

Cu toate acestea, reglementările naționale existente necesită o mai mare specificitate sau, cel puțin, ar trebui să fie susținute de o practică judiciară bine dezvoltată, care va oferi îndrumări în identificarea, fundamentarea și urmărirea penală a acestor categorii de infracțiuni.

Referințe bibliografice

1. Convention Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. <https://www.refworld.org/legal/agreements/icrc/1977/en/104942> (accesat la 26.11.2024).

2. The Rome Statute of the International Criminal Court, N. Doc. A/CONF.183/9, article 8(2) (b)(iv) [Rome Statute]. <chrome-extension://efaid->

nbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf (доступно на 26.11.2024).

3. Tomuschat Christian. *Document on Crimes Against the Environment: Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind (Part II) - Including the Draft Statute on the International Criminal Court* (27 March 1996). chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://legal.un.org/ilc/documentation/english/ilc_xlviii_dc_crd3.pdf (доступно на 26.11.2024).

4. Mégret Frédéric, The Case for a General International Crime Against the Environment. <http://ssrn.com/abstract=1583968> (доступно на 26.11.2024).

5. Rome Statute of the International Criminal Court, articles 68, 75 and 79. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf (доступно на 26.11.2024).

6. Higgins Polly. *Eradicating Ecocide: Exposing the Corporate and Political Practices Destroying the Planet and Proposing the Laws Needed to Eradicate Ecocide* (London (K): ShephardWalwyn, 2010).

7. Sébastien Jodoin. *Crimes against Future Generations - A New Approach to Ending Impunity for Serious Violations of Economic, Social, and Cultural Rights and International Environmental Law* (World Future Council and the Centre for International Sustainable Development Law, 2010).

8. Jarrell M. L. *Environmental Crime and the Media - News Coverage of Petroleum Refining Industry Violations*. LFB Scholarly Publishing LLC, New York, 2007, USA, p. 6.

9. White R. *Transnational Environmental Crime—Toward an Eco-global Criminology*. Routledge 2011, Taylor & Francis Group, Abingdon, USA.

10. Книженко С.О. Особливості огляду місця події при розслідуванні незаконного видобування корисних копалин. В: Форум права, 2010. № 3.

11. Pink G., White R. *Collaboration in Combating Environmental Crime - Making it Matter* in Pink, G.; White R. (eds): *Environmental Crime and Collaborative State Intervention*, Palgrave Macmillan; Basingstoke 2016, UK.

12. Murphy B. *Applications of Environmental Forensics*. In: (B. Murphy & R. Morrison eds.), *Introduction to Environmental Forensics*. Cambridge:Elsevier Academic Press. 1 – 20 According to: Bachmeier 2016.

13. Faure M., Visser M. How to Punish Environmental Pollution? Some Reflections on Various Models of Criminalization of Environmental Harm. In: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 3(4), 1995, p. 316-368.

14. Bachmaier L. *Obstacles to prosecution of environmental crime and the role of expert evidence: a comparative approach*. In: Revue Internationale de Droit Pénal, 2016.

15. Jones, D. and Honorato, I. "Capacity Building and Collaboration: Enforcement Training to Build Capacity that Ensures Environmental Protection" in Pink, G.; White, R. (eds): "Environmental Crime and Collaborative State Intervention", Palgrave Macmillan; Basingstoke, 2016, UK, p. 39.

16. Susskind, L. E. "Environmental Diplomacy—Negotiating More Effective Global Agreements", Oxford University Press, Inc., Oxfors, UK, 1994, p. 11.

17. Baldwin jr., G., Gerardu, J., Koparova, M. R., and Ruessink, H. "International Compliance and Enforcement Networks: The Critical Role of Collaboration in Environmental Protection" in Pink, G.; White, R. (eds): "Environmental Crime and Collaborative State Intervention", Palgrave Macmillan; Basingstoke, UK, 2016, p. 21.